

DIRIGENTEN
A C A D E M I E

DIRIGEER ALS EEN PRO

SLAGTECHNIEK

ROGIER IJMKER

Laatste versie

Download de nieuwste versie van dit e-book op www.dirigentenacademie.nl

Dit is **versie 3.0**

Proclaimer

Bij het samenstellen van dit eBook is de grootste zorg besteed aan de juistheid van de hierin opgenomen informatie.

Als er volgens jou onjuiste informatie verstrekt is opgenomen in dit e-book, worden correcties enorm gewaardeerd. Deze kunnen worden opgestuurd naar info@dirigentenacademie.nl. De informatie zal dan worden bekeken en eventueel aan worden gepast.

Belangrijk

Je mag dit e-book gratis weggeven.

Wanneer je een opmerking hebt of je wil graag een onderwerp in een update verwerkt hebben, kun je een opmerking achterlaten op de website bij dit e-book.

Veel plezier ermee!

Rogier IJmker

Directeur Dirigentenacademie

Inhoudsopgave

Geschiedenis van het dirigeren

Houding

Je lijf

Je borst

Je armen

Het tikpunt

Wat is een tikpunt?

Oefenen van het tikpunt

Maatsoorten slaan

Inleiding

De 2-slag

De 3-slag

De 4-slag

Oefening

Inzetten en afslaan

De basis: actie --> reactie

De voorbereidende slag

Inzet op de 1

Inzet op de 2

Inzet op de 3

Inzet op de 4

Afslaan

Dynamiek

Forte en Piano

Crescendo en Decrescendo

Geschiedenis van het dirigeren

Geschiedenis van het dirigeren

Over de geschiedenis van het dirigeren in het algemeen is al zoveel geschreven. Op Wikipedia staat een mooi, kort en bondig artikel die deze geschiedenis mooi beschrijft. Hieronder het artikel.

Geschiedenis van het dirigeren

Voor het eind van de 18e eeuw werden orkesten op verschillende manieren geleid. Bij orkesten aan een vorstelijk hof kon er een kapelmeester zijn die behalve voor de kerkmuziek ook bij andere gelegenheden musici leidde. Soms stond de leider staande te spelen en werd Stehgeiger (staande violist) genoemd, soms werd de maat geslagen met behulp van een manshoge zware dirigeerstaf.

De dirigeerstaf was in de zeventiende eeuw ingeburgerd. Het verhaal gaat dat Jean- Baptiste Lully tijdens een concert zo hard op zijn voet sloeg dat hij aan koudvuur, waarmee de wond later besmet raakte, stierf. De staf werd tot ver in de negentiende eeuw gebruikt.

In het begin van de negentiende eeuw gebruikte componist en dirigent Ludwig Spohr een klein stokje om de maat aan te geven en halverwege deze eeuw was het dirigeerstokje ingeburgerd. Het was tevens een gewoonte dat componisten (Joseph Haydn, Ludwig van Beethoven) hun eigen stukken dirigerden. Haydn deed dat vaak vanachter het klavecimbel, Beethoven stond voor het orkest.

Andere componisten, zoals Weber, Franz Liszt, Sergej Rachmaninov, Spohr, Berlioz, Louis-Antoine Jullien en Mendelssohn dirigerden ook werken van anderen.

Vanaf omstreeks 1850 werd dirigeren een beroep. Een grote dirigent die geen componist was, was Hans von Bülow. Andere grote dirigenten waren Gustav Mahler, Arthur Nikisch, Luigi Mancinelli en Arturo Toscanini. Tegen het eind van de negentiende eeuw was het vak van dirigent uitgegroeid tot artistiek leider van orkesten.

In de twintigste eeuw werd het vak verder ontwikkeld door grote dirigenten als Willem Mengelberg, Wilhelm Furtwängler, Herbert von Karajan, Leonard Bernstein en Bernard Haitink. In Wenen leidde Hans Swarowsky een generatie lang dirigenten als Claudio Abbado, Mariss Jansons, Lorin Maazel en Zubin Mehta op.

Ook Franco Ferrara stond bekend als een uitstekend docent orkestdirectie bij wie velen het vak leerden. Het Lehrbuch des Dirigierens van Hermann Scherchen is een zeer leerzame klassieker, tot in onze dagen.

Tijdens het jaarlijkse zomerfestival van het Boston Symphony Orchestra te Tanglewood krijgen ook jonge dirigenten veel ruimte; wijlen Leonard Bernstein begeleidde er velen van hen, bijvoorbeeld Marin Alsop.

In Nederland kunnen jonge dirigenten deelnemen aan het Kirill Kondrasjin-concours om ervaring op te doen. Een assistentschap bij een dirigent of orkest van wereldfaam heeft vele jonge dirigenten in hun carrière aanzienlijk geholpen.

Houding

Houding

Je lijf

Wanneer je gaat dirigeren is je houding een van de belangrijkste dingen waar je aan moet denken. Een té gesloten houding kan als gevolg hebben dat je zangers niet vrij kunnen ademen, een té instabiele houding geeft een heel onrustig beeld voor je zangers en werkt ook niet bevorderlijk voor de duidelijkheid van je slag.

Het uitgangspunt van een goede houding is het volgende:

- Je voeten stabiel op de grond, iets uit elkaar.
- Je knieën niet op slot maar ook niet té los. Het beste kun je je knieën eerst op slot zetten en daarna iets van het slot afhalen.
- Je bekken mooi in het midden zetten
- Rug recht
- Schouders ontspannen laten hangen
- De kruin van je hoofd als hoogste punt van je lichaam maken (maak jezelf lang).
- 'Open' borst

Deze houding geeft het koor een mooi rustig en stabiel beeld van jou. Je hebt een rustige en ontspannen uitstraling.

Je borst

Het is het beste als je je lichaam zo open mogelijk stelt naar je koorleden. Dit geeft rust en bevordert een goede lage ademhaling.

Je armen

Je staat nu goed, rustig en ontspannen, maar wat is nu de beste uitgangspositie voor je armen? Probeer je voor te stellen dat je een grote schotel (en met groot bedoel ik ook echt GROOT) moet dragen.

Deze schotel reikt helemaal van je kin tot aan de laatste kootjes van je vingers. Je armen strekken zich niet recht vooruit als je deze schotel vasthoudt, maar je ellebogen zijn naar buiten gebogen en geen contact maken met je lichaam. Als het goed is krijgen je armen nu ook de vorm van een, enigszins, ovale schotel.

Het zal eerst nog ongemakkelijk voelen om zo te staan, maar de uitstraling naar je zangers is die van open en uitnodigend. Het geeft hen het gevoel dat ze mogen en kunnen ademen.

Oefening

Ga door je knieën. Terwijl je gehurkt staat, ga je op je tenen staan. Strek je nu langzaam helemaal en maak je lang (je blijft hierbij op je tenen staan). Laat nu langzaam je voetzolen op de grond belanden. Nu sta je helemaal goed en rechtop.

Het Tikpunt

Het Tikpunt

Wat is een tikpunt?

Wanneer je een koor zo gelijk mogelijk wilt laten inzetten, is het handig om een punt te hebben in je slag dat het duidelijk maakt op welk moment er ingezet moet gaan worden. Zo'n punt noemen we een tikpunt. Vanuit het tikpunt volgt de volgende slag. Deze keert ook weer terug naar het tikpunt waarna de volgende slag volgt, enz.

Een tikpunt ligt meestal niet te hoog, maar zeker ook niet te laag. Het beste is om je tikpunt ter hoogte van je navel aan te houden. Dit geeft jezelf een goed referentiepunt om steeds op dezelfde hoogte een tik te geven. Daarnaast geeft het je zangers duidelijkheid over het moment waarop wordt verwacht dat zij moeten inzetten.

Oefenen van het tikpunt

- Ga aan een tafel zitten en laat je rechterhand op tafel vallen. De tafel is het tikpunt. Doordat je je hand op tafel laat vallen, voel je het tikpunt goed.
- Nu ga je in 1 tempo je hand elke keer laten opveren van tafel wanneer je de tafel voelt. Maak een opverende beweging.
- Wanneer je doorhebt waar het tikpunt zich bevindt ga je het eens zonder tafel oefenen. Je linkerhand gebruik je als referentiepunt voor het tikpunt.
- Je gaat het nu zonder referentiepunt oefenen. Hierbij is het handig om voor een spiegel te gaan staan.

Maatsoorten Slaan

Maatsoorten slaan

Inleiding

De basis voor het slaan van maatsoorten bestaat uit twee regeltjes die je moet volgen. Het wordt dan erg makkelijk om na te gaan welke richting je op moet gaan.

Regel 1

"De slag van de eerste tel gaat altijd van boven naar beneden en komt altijd van een hoger punt dan de rest van de slagen"

Regel 2

"De slag van de laatste tel gaat van altijd van buiten naar binnen om weer voor te bereiden op de eerste tel."

Wat je verder nog moet weten, is dat bij het dirigeren over het algemeen de maat wordt geslagen met rechts. Links gebruiken we voor het aangeven van bijvoorbeeld dynamiek en frasering.

We gaan nu kijken naar een aantal maatsoorten. Wat je ook doet, hou de bovenstaande twee regeltjes in je hoofd. Oefen de slagen eerst in een langzaam tempo en wees je heel bewust van de tikpunten die je maakt.

Bekijk jezelf in de spiegel terwijl je dirigeert of neem je op. Denk bij alles: 'zou ik begrijpen wat ik doe als ik op mezelf zou moeten reageren?'

De 2-slag

Dit is een makkelijke slag om te slaan. De slag bestaat uit twee slagen. Dat betekent dat we de twee regeltjes die hierboven staan genoemd achter elkaar uitgevoerd kunnen worden: de eerste slag gaat van boven naar beneden.

Omdat de tweede, en ook gelijk de laatste, slag van buiten naar binnen moet gaan, zul je de eerste slag naar buiten moeten laten afbuigen. Je komt dan automatisch goed uit voor je tweede slag.

De 3-slag

De 3-slag heeft 1 slag meer. Het principe blijft hetzelfde. De eerste tel komt van boven en de derde (en laatste) tel komt van buiten naar binnen. Waar komt de tweede tel vandaan dan? Juist! Van binnen maakt deze de zwaai naar buiten ter voorbereiding op de derde tel die hierdoor wordt voorbereid.

De 4-slag

Bij de 4-slag is het belangrijk om te weten dat de vierde slag van buiten naar binnen gaat. Je krijgt dan dus het volgende:

- 1e slag naar buiten
- 2e slag naar binnen
- 3e slag naar buiten
- 4e slag naar binnen

Oefening (1)

Oefen deze slagen elke dag. Ze vormen de basis van de slagtechniek. Zorg ervoor dat de lijnen die je maakt vloeiend zijn en dat de tikpunten die je maakt op gelijke hoogte liggen.

Oefening (2)

Hier is een grappige maar ietwat lastige oefening: sla met je rechterhand een 4/4 maat en met je linkerhand een 3/4 maat. Zorg voor een soepele slag met beide handen en let op de goede richting van beide handen. Tip: begin langzaam. Let op de stand van je handen (hoofdstuk 'Houding')!

Inzetten en Afslaan

De basis

Wanneer je je zangers wilt laten inzetten, is het belangrijk te beseffen dat ze reageren op de bewegingen die jij maakt. Een handige basisregel helpt je bij het laten zien van een inzet:

Basisregel

"Jij geeft een actie, de zangers geven een reactie!"

Wanneer je dit 'foefje' door hebt, is het niet eens zo moeilijk meer om je zangers te laten inzetten. Bereid je voor alsof je een van de zangers bent en adem mee met de inzet van je zangers.

Wanneer je een inzet wilt aangeven, hou je het volgende aan: geef 1 volle tel vóórdat je je zangers wilt laten inzetten. Ook maak je het tikpunt van die slag actiever en je ademt mee met de inzet. Maak de volle tel groot en actief, zodat je er wel op móét reageren.

Inzet op de 1

Wanneer je 1 volle tel vooraf moet geven, geef je de 4e tel. Doe dit niet te passief. Je wilt namelijk een reactie 'uitlokken' bij je zangers, dus geef een ietwat actievere tik op het tikpunt van de 4. Adem ook mee met de zangers!

Inzet op de 2

Bij een inzet op de 2e tel werkt het in principe hetzelfde. De inzet op de 2e tel vraagt om een actieve 1e tel als voorbereidende slag. Adem ook weer mee wanneer je de actie geeft!

Inzet op de 3

Ook hier weer hetzelfde. Geef een actieve 2e tel en je zangers zullen reageren en inzetten op de 3e tel. Ook weer meeademen.

Inzet op de 4

Tenslotte de inzet op de 4e tel. Dit vraagt om een actieve 3e tel. Vergeet niet ook weer mee te ademen met de zangers

Oefening

Dirigeer de volgende stukjes helemaal achter elkaar. Je slaat met rechterhand de juiste maatsoort en geeft met je linkerhand de inzetten aan die ingeschreven staan (dus ook de lege maten uitslaan).

Afslaan

Het stoppen van een koor wordt ook wel 'afslaan' genoemd. Het komt vaak voor dat je afslaat nadat het slotakkoord even aangehouden is. Dit kun je met 1 hand doen, maar ook met beide handen.

De beweging voor het afslaan volgt meestal vanuit een slotakkoord waarbij de handpalm(en) open zijn (alsof je je hand ophoudt). Vanuit daar maak je een ronde beweging naar buiten toe en keer je je hand om zodat deze met de rug van de hand naar boven op het tikpunt belandt. Deze beweging ziet eruit alsof je iets wegpakt uit de lucht.

De afslaande beweging gebeurt altijd in het tempo van het arrangement. Dit heeft een reden. De zangers zijn zo doordrongen van het tempo van het nummer dat het afslaan in het tempo binnen het verwachtingspatroon valt.

Stel dat je een ballad dirigeert met een prachtig slotakkoord, en je slaat opeens af met een supersnelle zwier, dan zal de afsluiting nooit en te nimmer gelijk zijn. Hetzelfde geldt voor een supersnel uptempo jazznummer.

Wanneer je een waanzinnig vet slotakkoord hebt dat lang aangehouden wordt, en je slaat af met een langzame en grote zwaai zal iedere zanger erg onzeker zijn over het moment van afsluiten.

Inzetten na (of tussen) de tel aangeven

Net als bij het aangeven van de inzetten op de tel is het van belang om een actie te geven waarop je koor kan anticiperen.

De basisregel blijft hetzelfde:

Basisregel

"Jij geeft een actie, de zangers geven een reactie!"

Het trucje bij het aangeven van een inzet voor of na de tel is het volgende. Op de tel waarin de inzet zich bevindt, geef je een actieve, opverende slag. Het koor haalt op het goede moment adem. Op het moment van de actieve, opverende slag is het aan te raden om even te ademen. Jij ademt dan op het moment dat het koor dat ook moet doen om op tijd in te zetten.

Afsluitend

Denk er bij het aangeven van een inzet aan dat je actief vertrekt vanaf het tikpunt van de volle tel vóór de inzet. Overbodige bewegingen maken de inzet alleen maar vager en onduidelijker voor je koorleden. Oefen elke dag een half uur je inzetten en het afslaan. Je moet ze automatiseren zodat je niet meer hoeft na te denken over een inzet of afslag.

Inzetten bij verschillende stemmen aangeven

In het voorgaande hoofdstuk hebben we inzetten aangegeven die gelijk waren voor het hele koor. In feite kun je dat al met de basis van het vorige hoofdstuk.

Het belangrijkste in deze oefening is dat je met je rechterhand de goede maatsoort blijft slaan terwijl je met je linkerhand de inzetten aangeeft. Op deze manier is het voor iedereen duidelijk wat hij of zij moet doen.

Fermates

Wat is een fermate?

Fermate

"Een fermate is een teken dat aangeeft dat men een toon of rust langer moet aanhouden."

Het is dus de bedoeling dat de noot, rust of het akkoord langer wordt aangehouden op het moment van een fermate. Maar hoe geef je dat slagtechnisch goed aan?

De basis van het slaan van een fermate is het stilzetten van de slag op de tel van de fermate. Wanneer je een fermate moet aangeven op de eerste tel, bijvoorbeeld bij een slotakkoord, zet je de slag stil op de eerste tel. Dit principe werkt ook bij de overige slagen

Fermates in verschillende stemmen

Het komt vaak voor dat er op een fermate nog een wisseling plaatsvindt in één of meerdere van de overige stemmen. Hoe geeft je dat dan aan? Hier komen je twee handen goed van pas.

De ene hand (het ligt eraan aan welke kant de partij, die de wisseling heeft, zit) houdt stil, zoals in de voorgaande paragrafen, óp de fermate. De andere hand geeft voor de wisselende partij de wisselende toon aan. Zie de oefeningen op de volgende pagina's.

Dynamiek

Dynamiek

Inleiding

Ook het aangeven van de dynamiek maakt onderdeel uit van je slagtechniek. Aan je slag alleen al kunnen koorleden aflezen of ze sterker of zachter moeten zingen. Stel je voor dat je altijd hetzelfde zou slaan; niemand kan aflezen aan je slag welke dynamiek er gezongen moet worden en het is erg gemakkelijk om te denken dat je zangers de dynamiek wel zullen uitvoeren als het in het arrangement vermeld staat.

Forte en Piano

Het principe is niet zo heel moeilijk: wanneer je het koor sterk wilt hebben klinken, slag je groot, wanneer je het koor zacht wilt hebben zingen is je slag klein. Om dit nog wat meer te benadrukken, wanneer de zangers het niet hebben gezien dat je zachter of sterker wilt, kun je de volgende dingen nog doen:

- wanneer je het koor sterk wilt hebben zingen, wordt je slag groter en wijder en sla je meer voor je uit. Je gebruikt dus in alle opzichten meer de ruimte voor je. Je linkerhand geeft ook meer ruimte aan je zangers door ook uitgestoken voor je uit aan te geven dat ze meer mogen geven: hou de palm van je hand open, alsof je je hand ophoudt. Het belangrijkste is dat je vooral de ruimte voor je groot en breed maakt.
- wanneer je het koor zachter wilt hebben zingen, hou je de slag kleiner en minder wijd, maar ook dicht bij je lichaam. Met je linkerhand geef je een soort stopteken op de hoogte van je tikpunt. Je tikpunt komt ook iets hoger te liggen.

Crescendo en Decrescendo

Een crescendo geef je aan door je slag geleidelijker groter te maken en je linkerhand op te houden en van onder het tikpunt omhoog te bewegen en van je lichaam af, alsof je hiermee het volume 'opdraait'.

Een decrescendo geef je aan door je slag geleidelijker kleiner te maken en je linkerhand met de rug van je hand boven, naar beneden te bewegen en naar je lichaam toe, alsof je het volume wilt 'dimmen'.

Oefening

Doe het volgende:

- sla de 1e maat een vierslag met je rechterhand
- geef in de tweede maat een crescendo met je linkerhand (rechterhand slaat door)
- sla de 3e maat weer alleen met de rechterhand een vierslag
- geef in de vierde maat een decrescendo met je linkerhand (rechterhand slaat door)

Notities

Notities

